

13. Boas F. Primitive Art. New York: Dover Publications, Inc., 1955. – 378 p.
14. Bock Ph. K. Continuities in Psychological Anthropology. San Francisco: W. H. Freeman and Company, 1980. – 180 p.
15. Gorer G., Rickman J. The people of Great Russia: a Psychological Study. London: W. W. Norton, 1949 – 235 p.
16. Kluckhohn C. Toward a Compression of Value-Emphases in Different Cultures. // Whites L.D. (ed.). The State of the Social Sciences. Chicago: University of Chicago Press, 1956. – pp. 116 – 132
17. Kluckhohn C. Values and Value Orientations in the Theory of Actions. // Parsons T. and Shils E. (eds.). Toward General Theory of Action. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1951 – pp. 388 – 433.
18. Roheim G. Psychoanalysis and Anthropology. Culture, Personality and Unconscious. New York: International Universities Press, 1973 – 554 p.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ РАЗВИТИЮ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Шопина Марина Александровна

кандидат психологических наук,
доцент кафедры методики и психологии дошкольного и начального образования
института последипломного педагогического образования
Киевского университета имени Бориса Гринченка, Киев

PSYCHOLOGICAL APPROACH OF TEACHING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS ON HOW TO DEVELOP CREATIVE CAPACITIES OF PRIMARY SCHOOL PUPILS ON THE CONDITIONS OF POST GRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Shopina Marina

the associate Professor of the Department of methodology
and psychology of preschool and primary education, Institute of postgraduate pedagogical education
of Kyiv University named after Boris Grinchenko, Kyiv city, Ukraine

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається особливості навчання вчителів початкових класів на курсах післядипломної педагогічної освіти, методам розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Описано специфіку впровадження розвиваючих творчих завдань у педагогічний процес та їх вплив на формування творчого та асоціативного мислення молодших школярів, розвиток активної уяви дітей молодшого шкільного віку. Проаналізовано вплив особистості вчителя на розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются особенности обучения учителей начальных классов на курсах последипломного педагогического образования методам развития творческих способностей детей младшего школьного возраста. Описана специфика внедрения развивающих творческих заданий в педагогический процесс и их влияние на формирование творческого и ассоциативного мышления младших школьников, развитие активного воображения детей младшего школьного возраста. Проанализировано влияние личности учителя на развитие творческих способностей учащихся младшего школьного возраста.

ABSTRACT

This article reviews the peculiarities of primary school teachers training at post graduate training courses with the methods of creative capacities training among primary school pupils. It describes the specificity of creative tasks implementation into pedagogical process and their influence to the formation of creative and associative thinking of primary school pupils, development of active imagination of primary school pupils. It analyses the influence of teacher personality to the development of primary school creative capacities.

Ключові слова: *вчитель початкових класів, молодший школяр, творчі здібності, творчі завдання, уява.*

Ключевые слова: *учитель начальных классов, младший школьник, творческие способности, творческие задания, воображение.*

Keywords: *primary school teacher, primary school pupil, creative capacities, creative tasks, imagination.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі модернізації системи освіти й виховання в Україні особливої гостроти й актуальності набувають питання підвищення педагогічної майстерності вчителів загальноосвітніх шкіл. Одним із пріоритетних напрямків реформування вищої професійної освіти, визначеної в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, поставлено завдання підготовки фахівців, здатних до творчої професійної діяльності. У послідовному й ефективному вирішенні зазначених питань виключно важливою є діяльність учителів саме початкових класів, тому дуже актуальною залишається проблема навчання вчителів методам розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Від професійної підготовки вчителів початкових класів, їхньої педагогічної майстерності, залежить успіх у забезпеченні навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, підвищення його якості та ефективності.

На сучасному етапі дослідженням розвитку творчих та інтелектуальних здібностей молодших школярів присвячені праці таких видатних психологів і педагогів як М.М. Бахтін, В.С. Біблер, Д.Б. Богоявленська, Дж. Гілфорд, І.А. Герасимова, В.М. Дружинін, Л.Б. Єрмолаєва-Томіна, В.В. Клименко, Р. Лірі, В.О. Моляко, М.М. Николаєнко, Я.О. Пономарьов, В.А. Роменець, К.В. Сельченко, П. Торренс, О.Т. Шумілін, В.Д. Шадриков та інші. Але з психологічної точки зору недостатньо досліджені принципи навчання вчителів початкових класів методами розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Метою статті є: розглянути особливості навчання вчителів початкових класів на курсах післядипломної педагогічної освіти, методам розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Завдання статті:

1. Розглянути основні методи навчання розвитку творчих здібностей молодших школярів.

2. Проаналізувати специфіку творчих завдань, що сприяють розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Враховуючи актуальність теми та відповідно заданої мети, на курсах підвищення педагогічної кваліфікації було розроблено і впроваджено модулі для підвищення професійної компетентності вчителів початкових класів, на яких докладно розглядається основні принципи і підходи розвитку творчих здібностей молодших школярів. У ході навчання було отримано такі результати як, підвищення професійного розвитку вчителів початкових класів; отримання слухачами курсів цілісних знань та вмінь з розвитку та формуванню творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку; розвитку індивідуальних здатностей й талантів дитини; незалежного й творчого мислення; індивідуальної креативності; інтелектуально-творчого потенціалу молодших школярів. А також опанування вчителями сучасними методиками діагностики та розвитку творчих здібностей молодших школярів в системі навчальної діяльності.

Ефективність занять з вчителями початкових класів оцінювалась за наявністю змін у знаннях, психологічних установках, намірах та вміннях, які відбулися у процесі навчання. Також результатом навчання є самостійний пошук вчителями інших методик діагностики та розвитку творчих здібностей молодших школярів та обмін власним досвідом практичного проведення та застосування отриманих методик розвитку й формуванню творчого потенціалу в дітей молодшого шкільного віку.

Найбільш ефективними виявились наступні методи навчання вчителів початкових класів, особливостям розвитку творчих здібностей молодших школярів:

1. Лекція-бесіда, за темою «Поняття творчого потенціалу та його вплив на навчальну успішність дітей молодшого шкільного віку».

2. Проблемна лекція, за темою «Психологічні умови формування творчих станів і стимулювання творчості молодших школярів».

3. Лекція-дискусія, за темою «Творчі здібності та самореалізація особистості молодшого школяра».

4. Лекція з аналізом конкретних ситуацій, за темою «Діагностика та розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку».

5. Тематична дискусія, за темою «Головні об'єкти та чинники розвитку креативності в дітей молодшого шкільного віку».

6. Круглий стіл, за темою «Зовнішні чинники актуалізації творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку, розвиток мотивації до виконання творчих вправ».

6. Метод мозкових атак (мозковий штурм), а також навчальні тренінгові методи з подальшим обговоренням перспектив і важливих напрямків подальшої роботи.

При побудові педагогічного процесу, метою якого є не тільки навчання але і розвиток у дітей творчих здібностей, так як успішне навчання ще не є творчим потенціалом, необхідно враховувати безліч чинників, що сприяють розвитку творчої активності молодших школярів [2].

Система творчих завдань істотно впливає на мислення, мову, уяву, активність дитини. Творчі завдання дозволяють широко спиратися на суб'єктивний досвід дитини і цілком співзвучні з концепцією ООН (особистісно-орієнтоване навчання). Важливо, щоб творчі завдання носили і розвиваючий характер [7].

Творчі завдання, по суті, пронизують весь урок від початку і до кінця, незалежно від теми уроку, а також допомагають у формуванні творчого мислення дітей. Зорова наочність у сполученні зі слуховим, руховим і тактильним відчуттями допомагають дітям одержати уявлення про особливості того чи іншого предмету або теми. При цьому працюють і розвиваються такі механізми мислення, як аналіз, синтез, розвивається образна мова дітей молодшого шкільного віку. У момент виконання творчих завдань у дитини виникає активна уява [8].

Творчі завдання важливі для формування асоціативного мислення, оволодіння навичками порівняльного аналізу за допомогою міркування. Наприклад: На що схоже ця хмара?. Цікавий опис конкретних явищ навколишнього світу (голос звірів, спів птахів, шелест листя) для того, щоб інші діти угадали, про що йде мова. Тут доречна і гра «Що на що схоже?». Усі ці завдання сприяють розвитку бачення й уміння

зауважувати виразні властивості предметів і явищ. Одною із важливих умов виникнення творчої активності є не тільки розуміння завдання дітьми, установка на неї, але і її прийняття.

Щоб навчити дитину використовувати власний творчий потенціал, потрібно спочатку звільнити її творче мислення [11]. Це завдання виконує вправа «Що станеться, якщо...?» Завдання дає дитині можливість виявити свою здатність до творчого мислення за допомогою відповідей на відкрите питання «Що станеться, якщо...?»

Щоб якнайбільше допомогти дітям домогтися найкращого результату, дане завдання пропонується у вигляді гри «Що станеться, якщо...?» Нехай дитина сама вибере питання, з якого хоче почати. Потім пропонується записати питання на аркуші паперу. Слід придумати якнайбільше ідей і написати їх на аркуші. Коли час мине й складання списку буде закінчено, похваліть її ідеї й запитайте, як з'явилася кожна з них.

Наприклад, у відповідь на перше питання дитина може написати слово «берег», тому що «Кішка може захотіти проїхатися на берег, тому що в морі водиться риба, а рибу кішки люблять!»

«Що станеться, якщо...?»

а) А що, якщо кішки навчаться водити машину? Куди, по-твоєму, вони поїдуть?

б) Що станеться, якщо собаки навчаться готувати? Які «солодощі» вони додали б, по-твоєму, в іменинний торт?

в) А що, якщо з тигра злетять усі його смужки? Чи залишиться він тигром?

г) Що станеться, якщо три поросята й сірий вовк раптом потоваришують? Як ти думаєш, вони будуть щасливі?

д) Що станеться, якщо б квіти заговорили? Що б вони тоді розповіли?

Добре тренують розвиток творчого мислення такі прийоми як аналогія, акцентування та типізація [7].

Приємом аналогії – це, завдання, що орієнтовані на пошук аналогів якого-небудь предмета. Прикладом може бути наступні завдання: знайдіть якнайбільше аналогів кораблю. Дитині потрібно назвати якнайбільше предметів, подібних з кораблем за якимись істотними ознаками. При виконанні цього завдання більш результативний той, хто здатний систематизувати й класифікувати названі предмети. Наприклад: літак, поїзд, автобус так само, як і корабель, — транспорт: риби, кити, тюлені так само, як і корабель, плавають по воді: танк, бронетранспортер,

підводний човен, вертоліт також, як і корабель, можуть використовуватись у військових цілях. Аналогії можна будувати, використовуючи й художньо-естетичні характеристики об'єкта: колір, форма, обсяг тощо. Наприклад: чайка, хмари, молоко так само, як і корабель, — білі; будинок, кит, айсберг — такі ж величезні, як корабель.

Приєм акцентування — це вміння помітити й виділити головне. Наприклад:

- розкажи про найхарактерніші риси образів казкових героїв: Діда Мороза, Баби Яги, Івасика-Телесика й ін.;
- відзнач головні відмітні риси автомобіля, літака, поїзда.

Приєм типізації — один із найскладніших прийомів формування творчих здібностей молодших школярів. Він майже не використовується в техніці, але в художній творчості є основним.

Наприклад:

- склавши в кілька разів аркуш кольорового паперу, можна вирізати з нього сніжинку. Якщо вирізати декілька різних, то можна подивитися, яка з них більше інших схожа на справжню;
- на малюнку представлені схеми, що зображують людські емоції. Треба назвати, які почуття виражає кожна зі схематичних осіб, і сказати, які вирази найтипівіші для людей веселих (злих, товариських, буркотливих і таке інше);
- намалюйте лікаря, художника, президента, льотчика, лісника й т.п. Розповідайте про свій малюнок: які риси ви виділили в представників цих професій.

Так у коло творчих завдань входять такі завдання, що допомогли б дитині, відштовхуючись від конкретного аспекту теми, прийти до осмислення її художньої цілісності. Наприклад, таке завдання: осмислити роль художньої деталі на прикладі ефекту, що виникає від перестановки слів, звуків, фарб, що приводять до зміни цілісного образу. Чи таке завдання: представити поведження героя і його портрет у змінених обставинах.

Застосування проблемних методів вимагає витрати часу на уроці, але якщо діти самостійні у своєму пошуку, творчості, до усього доходять самі, то придбані ними знання набагато цінніше, тому що діти привчаються мислити, шукати, вірити у свої сили, тобто творчо розвиваються. Задача педагога полягає в створенні мікроклімату й умов для природного «вироснування» і дозрівання унікальної зростаючої особистості дитини, її само актуалізації [9].

Висновки. Сучасний вчитель повинен добре володіти методами та прийомами розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Високий рівень мотивації до успіху у педагога є важливим фактором, що впливає на наявність чітко вираженого творчого потенціалу у дітей, розвиток творчих здібностей молодших школярів залежить від навколишніх умов. Виховання і навчання — це ті процеси, де відбувається розвиток творчих здібностей учнів, тому необхідно продовжувати розробляти систему формуючих засобів, спрямованих на оптимізацію впливу педагога на розвиток творчих здібностей дітей.

Список літератури:

1. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. 3-е изд. / В.Н. Дружинин — СПб.: Питер, 2007. — 368 с.
2. Клименко В.В. Психология творчества. Навчальний посібник. / В.В. Клименко — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 480 с.
3. Мартишина Н.В. Становление творческого потенциала личности педагога. моногр. / Н.В. Мартишина — М.: Изд. Дом Рос. Акад. образования, Моск. Психол. Соц. институт, 2006. — 264 с.
4. Николаенко Н.Н. Психология творчества : учебное пособие / Н. Н. Николаенко . — Санкт-Петербург : Речь, 2005 . — 276 с.
5. Овчинникова Т. Н. Личность и мышление ребенка : диагностика и коррекция / Т. Н. Овчинникова. — М. : Академический Проект, 2004. — 192 с.
6. Олах А. Творческий потенциал и личностные перемены // Общественные науки за рубежом. Сер. Науковедение. — 1968. — № 4. — С. 69–73.
7. Пономарев Я. А. Психология творчества // Тенденции развития психологической науки. — М. : Наука, 1988. — С. 21–25.
8. Ратанова Т.А. Психодиагностические методы изучения личности: Учебное пособие. / Ред. и сост.: Т.А.Ратанова, Н.Ф.Шляхта — М., Флинта, 2000. — 264 с.
9. Романец В. А. Психология творчества : Навч. Посібник — 2-ге видання, доп. — К. : Либідь 2001. — 288 с.
10. Сельченко К.В. Конструктор творческой свободы. / К.В. Сельченко — Минск, Харвест, 2006. — 608 с.
11. Туник Е.Е. Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты. — СПб. : 1997. — 35 с.